

Духневич В.М.

Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України

ПСИХОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНОСТІ

У статті запропоновано авторське бачення категорії «соціальна згуртованість»: психологічний стан спорідненості та співвіднесення себе з іншим, що передбачає 1) ідентифікацію з ідеєю (цінністю, ціллю, ідеологією і т. ін.) або суб'єктом (лідером), 2) формування готовності до дій та 3) дії, орієнтовані на певний суб'єкт чи об'єкт. Стверджується, що соціальна згуртованість формується на різних рівнях – індивідуальному та державному, кожен з яких має свої механізми. Показано, що механізми формування соціальної згуртованості на індивідуальному рівні зосереджені на особистих стосунках і відносинах, почуттях та участі в суспільному житті. В якості таких механізмів визначено: довіру до інших людей, ідентифікацію зі спільнотою, усвідомлення спільності мети чи проблеми, взаємне навчання та збагачення, розвиток та трансформації почуття та уявлень про справедливість, дискурсивний контроль. Державний рівень передбачає структурні, економічні та культурні механізми, які сприяють єдності суспільства. До таких механізмів віднесено: сприяння соціальній рівності; розвиток та забезпечення інклюзивної політики; формування громадянської ідентичності; підтримка громадянського суспільства; розвиток довіри до інституцій; забезпечення фізичної та психологічної безпеки; реалізація державних політик; запровадження та реалізація освітніх та культурних ініціатив, спільних національних проєктів, підтримка медіа. Запропоновано модель формування соціальної згуртованості, що включає десять етапів: 1) визначення спільної основи, 2) формування довіри, 3) ідентифікація зі спільнотою, 4) розвиток спільної діяльності, 5) розвиток механізмів взаємодії, 6) вирішення конфліктів, 7) підтримка відчуття спільності, 8) закріплення спільної ідентичності, 9) формування інституційної підтримки, 10) стійкість до викликів. Обстоюється ідея про ключову роль довіри (особистісної та інституційної) у формуванні та розвитку соціальної згуртованості.

Ключові слова: гуртування, формування соціальної згуртованості, механізми соціальної згуртованості, ідентифікація, спільність.

Постановка проблеми. Гібридна, а згодом і повномасштабна агресія РФ щодо нашої країни підняли на новий щабель актуальності проблематику єднання та гуртування громадян. Емоційна та фактична мобілізація громадян та ресурсів на початку повномасштабного вторгнення стала яскравим прикладом «гуртування довкола прапора» та забезпечила виживання країни в той момент. Друге дихання здобуло волонтерство як форма участі громадян у суспільному житті. Докорінно змінилося життя не тільки нашої країни, але й Європи та значної частини світу. Чи не вперше на певний час відбулася фактична консолідація політичних еліт та інститутів громадянського суспільства задля спільного виклику на загрозу. Військова ескаляція у лютому-березні 2022 року об'єднала також громадян різних вікових та професійних груп. Ці суспільно-політичні процеси актуалізували необхідність рефлексії та розроблення саме пси-

хологічної проблематики згуртованості суспільства перед тими викликами, що випробовують нашу єдність та державність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз категорії «соціальна згуртованість» передбачає розгляд тих явищ та феноменів, що супроводжують суспільне життя. При цьому існують різні концептуальні підходи щодо визначення поняття соціальної згуртованості. Українські дослідники А.М. Гриненко та В.В. Кирилюк вже запропонували аналітичне узагальнення таких підходів. Також науковці зазначають, що «всі визначення відрізняються між собою періодом часу, культурою, політичними ідеями, учасниками, сферами суспільного життя та методами, які покладені в основу досягнення соціальної згуртованості суспільства. Пошук чіткої та послідовної концепції соціальної згуртованості відображає необхідність специфічних потреб для модернізованого суспільства, в якому стандарти координації інди-

відуальних і колективних дій є предметом складних легітимних процедур» [2, с. 138].

О. Дейнеко зазначає, що «розмаїття підходів до визначення соціальної згуртованості дійсно вражає: вона постає як антонім конфлікту, властивість або здатність суспільства, ступінь стабільності, ознака міцності зв'язків, приналежність до спільноти, ознака групи, напрям політики, процес розробки цінностей або навіть ситуація у суспільстві» [3, с. 34].

Дійсно, кожного разу дослідник визначає ті засади, що відповідають його потребам та задачам. Ми також не є виключенням, якщо хочемо розглянути соціальну згуртованість з психологічної точки зору та відповісти на питання, яким чином відбувається таке гуртування та якими є механізми формування соціальної згуртованості.

Постановка завдання. Метою статті є визначення психологічних засад формування соціальної згуртованості та побудова психологічної моделі соціальної згуртованості.

Виклад основного матеріалу. У психологічній науці питання механізмів згуртованості розглядається в основному на рівні малих соціальних груп, пропонуються різноманітні моделі розвитку груп, вивчаються окремі інгрупові та аутгрупові феномени (дослідження К. Левіна, Л. Фестінгера, М. Дойча і Г. Джерарда та ін.). Крім того, у науковій літературі виокремлюються чотири стадії формування згуртованої групи: 1) прийняття членами групи один одного, 2) розвиток комунікацій і розробка механізму прийняття групових рішень, 3) формування групової солідарності та 4) прагнення до максимізації групового успіху [7]. Та чи будуть ці ж механізми та стадії однаковими для малих та великих соціальних груп? Очевидно, ні. Насамперед тому, що групова згуртованість та соціальна згуртованість – не тотожні поняття, що відрізняються за масштабом та контекстом застосування.

Групова згуртованість у науковій літературі визначається через «утворення, розвиток і формування зв'язків у групі, які забезпечують перетворення зовні заданої структури на психологічну спільність людей, психологічний організм, який живе за своїми нормами і законами відповідно до своїх цілей і цінностей» [9]. Дійсно, згуртованість поза утворення певної психологічної спільності неможлива. З цієї точки зору соціальна згуртованість – це також певна психологічна спільність, хоча й іншого масштабу і стосується не малої групи, а всього суспільства або великої соціальної групи. Взаємодія між членами конкретної групи

заміняється фокусом на гармонії між різними групами чи верствами. На перший план виходять стабільність, інтеграція та мир у суспільстві, на противагу досягненню групових цілей в малій групі. Якщо для гуртування малої групи визначними є емоційні зв'язки та спільна діяльність, то для гуртування на рівні суспільства чи великих соціальних груп такими чинниками будуть питання соціальної рівності, економічної стабільності, культурна взаємодія (а в умовах війни – питання виживання) тощо.

Розгляд категорії соціальна згуртованість з психологічних засад дозволив нам визначити її (соціальну згуртованість) як психологічний стан спорідненості та співвіднесення себе з іншим, що передбачає 1) ідентифікацію з ідеєю (цінністю, цілью, ідеологією і т. ін.) або суб'єктом (лідером), 2) формування готовності до дій (наявність відповідної мотивації та намірів щодо когось чи чогось) та 3) дії, орієнтовані на певний суб'єкт чи об'єкт. Причому саме дія є тим визначальним елементом, що ідентифікує її саме як згуртованість, а не «декларацію про». Без дії, в якій виявляється гуртування задля, навколо чи проти когось або чогось, ми не можемо говорити про соціальну згуртованість. Без дії суб'єктів (індивідів або груп) ця згуртованість не може виникнути або підтримуватися. Соціальна згуртованість – це процес, а не статичний стан. Відсутність дій у суспільній площині веде до стагнації, роз'єднаності, байдужості та зростання соціальних проблем.

Сучасні дослідники в якості механізмів соціальної згуртованості називають: спільність системи цінностей та інститут довіри [8]; політичну коректність [1]; соціальну участь, добровільність й пожертвування [4], соціальну мобілізацію [6], спільні дії громади та влади щодо спільної діяльності та інші. Українська дослідниця О. Дейнеко пропонує також своє бачення дискурс-устрою соціальної згуртованості як категорії соціальної політики, що включає а) дискурс соціальної солідарності (спільність, ідентичність, цінності згуртованості, єдність, культура), б) дискурс матеріалізму (безпека, добробут) та в) дискурс неолібералізму (рівність, доступ до прав, соціальний капітал) [5].

Ми вважаємо, що соціальна згуртованість формується на різних рівнях – індивідуальному та державному, кожен з яких має свої механізми. Механізми формування соціальної згуртованості на індивідуальному рівні зосереджені на особистих стосунках і відносинах, почуттях та участі в суспільному житті. До таких механізмів можна віднести:

1) довіру до інших людей. Це основний, можливо ключовий, елемент соціальної згуртованості, який базується на впевненості, що інші члени суспільства діятимуть чесно, відповідально й передбачувано. Довіра передбачає одночасно вразливість і відкритість до дій іншої людини. Ставлення як образ найближчого перспективного майбутнього, запускає цей процес і людина формує систему своїх індивідуальних, вибіркових, свідомих зв'язків з різними сторонами об'єктивної дійсності: з явищами природи і світом речей; з людьми і суспільством; із собою як суб'єктом діяльності. Саме на основі ставлення ми приймаємо рішення про те, кому і якою мірою довіряти, якою мірою ми готові бути відкритими. У подальшому формування, підтвердження надійності або «закріплення» довіри відбувається через реальну взаємодію та позитивний досвід спільної діяльності, а саме через спільну діяльність, співпрацю, дотримання обіцянок та спільний досвід;

2) ідентифікацію зі спільнотою. Цей механізм ґрунтується на процесі, у якому людина усвідомлює та приймає свою належність до певної групи чи спільноти. Таке відчуття базується на спільних цінностях, цілях, культурі чи традиціях, які об'єднують індивіда з іншими членами. При цьому має місце як а) особистісна ідентифікація (людина довіряє іншим у групі та відчуває емоційний зв'язок із ними, що сприяє формуванню відчуття приналежності), так і б) групова ідентифікація (довіра до цінностей і норм групи допомагає людині сприймати її як «свою»);

3) усвідомлення спільності мети чи проблеми, яку слід подолати. Це власне усвідомлення того, навколо чого або кого, задля чого або кого або прости чого або кого відбувається гуртування. Коли люди усвідомлюють, що вони мають спільну мету чи стикаються з однаковою проблемою, виникає потреба в координації дій, з'являється почуття причетності, зростає взаємна підтримка. Своєю чергою актуалізується та зростає мотивація до співпраці. Коли мета чи проблема є дійсно стають спільною, такою що не може бути вирішена силами окремої особи, люди краще розуміють потребу в об'єднанні, підвищується рівень соціальної відповідальності. Усвідомлення, що проблема стосується кожного, стимулює людей діяти;

4) міжособистісну взаємодію та спільну діяльність, коли постійні позитивні контакти між людьми зміцнюють та розвивають зв'язки між різними суб'єктами: відбувається інформаційний та діловий обмін, формуються партнерські стосунки;

5) взаємне навчання та збагачення, за допомогою чого формується розуміння важливості єдності, навички спілкування та толерантність;

6) розвиток та трансформації почуття та уявлень про справедливість. Почуття справедливості створює умови для розвитку довіри, співпраці та гармонії між людьми. Воно підтримує рівність, зменшує конфлікти та сприяє активній участі громадян у суспільному житті. Загалом, у почуття справедливості багато вимірів, що сприяють формуванню соціальної згуртованості, як то, формування довіри, зменшення соціальної напруги, підтримка соціальної рівності, посилення колективної відповідальності, зміцнення ролі моральних норм, сприяння соціальній мобільності тощо. Серед іншого, справедливість передбачає прозорі правила, які застосовуються до всіх однаково, тому творення та підтримання таких правил гри формує згуртованість;

7) дискурсивний контроль, який допомагає підтримувати баланс між індивідуальними та груповими інтересами. Він активізує когнітивні механізми, які дозволяють особі адаптуватися до соціального середовища, сприяючи почуттю безпеки та належності.

Державний рівень передбачає структурні, економічні та культурні механізми, які сприяють єдності суспільства. Сюди, напевне, можуть бути віднесені:

1) сприяння соціальній рівності. Держава створює умови для зменшення нерівності через соціальні програми, прогресивне оподаткування, доступ до якісної освіти та медицини;

2) розвиток та забезпечення інклюзивної політики, орієнтованої на забезпечення участі всіх соціальних, етнічних і релігійних груп у суспільному житті;

3) формування громадянської ідентичності. Держава створює відчуття належності до нації через символи (герб, прапор), національні свята, історичну пам'ять, мову. До слова, незбалансованість відповідних політик в сучасному українському суспільстві провокує появу «мови вороженечі», коли захисники України, що знаходяться на «нулі» та захищають Батьківщину, можуть зазнати осуду через те, що продовжують розмовляти російською мовою;

4) підтримка громадянського суспільства через стимулювання роботи неурядових організацій, волонтерських рухів та ініціатив громад;

5) розвиток довіри до інституцій, що забезпечується прозорістю, підзвітністю і справедливістю у роботі державних інституцій;

б) забезпечення фізичної та психологічної безпеки. Не секрет, що захист громадян від зовнішніх і внутрішніх загроз зміцнює їхнє почуття безпеки та єдності;

7) реалізація ефективної економічної, соціальної, регіональної політик через створення робочих місць, доступ до ресурсів, інвестиції в різні проекти або регіони, розвиток економіки та інші дії, що зменшують напруження та сприяють соціальній гармонії;

9) запровадження та реалізація освітніх та культурних ініціатив, як то, програм, які навчають толерантності, поваги до різних культур та історії країни (очевидно такі ініціативи будуть вкрай необхідні після війни у зв'язку з можливими міграційними процесами та залучення представників східних культур до повоєнної відбудови);

10) запровадження та реалізація спільних національних проєктів, своєчасних масштабних ініціатив, як то, відбудова інфраструктури, відновлення після війни або кризи, власне реінтеграція окупованих територій, ресоціалізація ветеранів, повернення біженців та інші ініціативи, що залучають громадян.

11) підтримка медіа, які пропагують єдність і взаємоповагу, уникаючи мови ненависті тощо.

Запропоноване бачення механізмів соціальної згуртованості, напевно може бути доповнене. Це радше перша спроба погляду на природу тих суспільно-політичних процесів єднання та гуртування, що забезпечують поступ суспільства як великої соціальної групи. Механізми на індивідуальному рівні ефективно працюють, якщо держава створює умови для розвитку довіри, рівності та інтеграції. У свою чергу, держава спирається на активність громадян і підтримку їхніх ініціатив для реалізації своїх програм.

Рефлексія зазначених механізмів дозволила нам підійти до питання про формування соціальної згуртованості. Очевидно, що модель такого формування має містити певні кроки чи етапи, поступове досягнення чи проходження кожного з яких дозволить рухатися далі процесу гуртування. Якщо припустити, що фінальною точкою соціальної згуртованості буде стійкість до викликів та гнучкість у їх подолання, то першим кроком має бути визначення спільної основи. В найбільш загальному вигляді формування соціальної згуртованості можна представити у вигляді листкового торта, де кожен попередній шар виступає умовою зведення наступного, або піраміди, де кожен наступний камінь не висить у повітрі, а займає відповідне місце, аби піраміда

(у нашому випадку, соціальна згуртованість) була довговічною та надійною. Отже, формування соціальної згуртованості є поступовим процесом, який включає низку взаємопов'язаних етапів. Спробуємо представити модель такого формування (рисунок 1).

1. Визначення спільної основи є першим і критично важливим етапом формування соціальної згуртованості. Цей процес зосереджений на пошуку точок дотику між людьми або групами, які можуть слугувати базою для об'єднання. Це можуть бути спільні інтереси, цінності, цілі, традиції або навіть спільні виклики, з якими стикаються всі учасники спільноти. Спільна основа – це те, що об'єднує людей, даючи їм відчуття причетності до чогось більшого. Така основа може бути а) матеріальною та базуватися на потребі у спільних ресурсах (розвиток інфраструктури, будівництво нових доріг тощо), б) емоційною, що передбачає спільні цінності, прагнення чи традиції та в) ситуаційною – виклик, який потребує колективного вирішення (екологічна проблема, криза). Звісно можуть поєднуватися різні елементи, що кладуться в основу. Так, на початку повномасштабного вторгнення рф ситуативний чинник (війна і як наслідок необхідність виживання), поєднався з емоційним (потребою відстояти власну незалежність та забезпечити безпеку близьких), що сприяло широкій мобілізації різних верств та категорій громадян. Коли люди знаходять те, що їх об'єднує, вони готові співпрацювати, долати виклики та разом досягати цілей.

2. Ми вже писали вище, що довіра є «клеєм», який об'єднує суспільство, сприяє співпраці та зменшує соціальну напруженість. Без довіри, її формування та підтвердження кожного разу, коли виникає така потреба, не можливий спільний рух. Довірчі стосунки та відносини роблять можливими спільні дії та виступають основою для побудови взаємодії. Факт знайомства з кимось не передбачає постійної та автоматичної довіри. Лише встановлення контакту на особистому рівні з іншими, дозволяє будувати взаємодію. Своєю чергою, люди починають взаємодіяти у різних ситуаціях, обмінюючись інформацією та досвідом. Це створює перше уявлення про те, чи можна довіряти іншій людині або організації. Надалі довіра проходить (або ні) свої перші «випробування» на практиці: відбувається перевірка надійності партнерів через спільні дії. Під час спільної діяльності люди оцінюють, чи дотримуються інші своїх зобов'язань і обіцянок. Надалі, коли дії та рішення відкриті для обговорення, зменшується

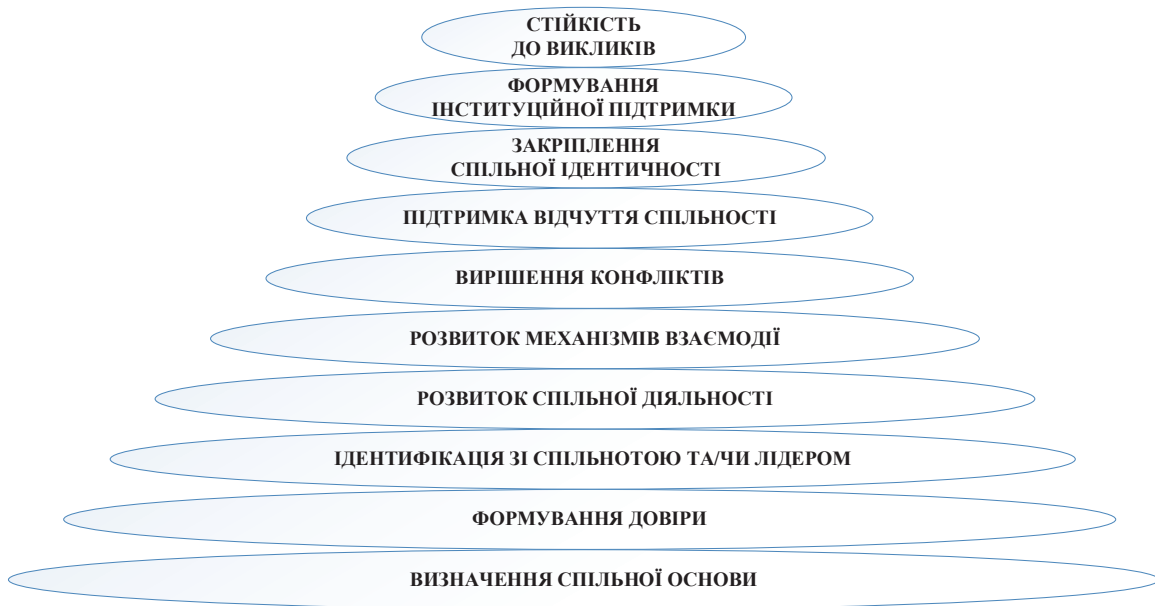

Рис. 1. Модель формування соціальної згуртованості

підозрілість, а довіра зростає. Формується позитивний досвід співпраці. Якщо співпраця приносить успішний результат, це формує впевненість, що подібна взаємодія буде ефективною і в майбутньому. І так далі. Загалом, довіра зростає, коли члени спільноти дотримуються прийнятих правил і відповідально будують власну взаємодію на основі дотримання соціальних норм.

3. На наступному етапі відбувається ідентифікація з групою (спільною) та/або лідером. Це процес, у якому людина поступово починає усвідомлювати себе частиною спільноти, приймаючи її цінності, норми, цілі та дії. Вона не лише формально належить до групи, а й відчуває психологічний зв'язок із нею, що впливає на її поведінку, мотивацію та готовність до співпраці. Така ідентифікація може відбуватися як на рівні окремої громади чи іншої відносно невеликої соціальної групи, так і на рівні суспільства або нації загалом. Людина починає розуміти, що певна спільнота є важливою для її життя чи діяльності. Усвідомлення спільноті інтересів виступає основою для сприйняття норм та цінностей спільноти як свої власних. Формується психологічний зв'язок із спільною: людина відчуває емоційну прив'язаність до спільноти та розуміє, що її успіхи або невдачі впливають на неї особисто. Це створює умови для активної участі у житті спільноти (наприклад, через участь людини у спільних заходах і проектах) та формування колективної ідентичності, коли людина починає сприймати себе через призму групи: «Я – частина цієї спіль-

ноти». Це стає основою для тривалої згуртованості. Аналогічними є процеси ідентифікації з певним суб'єктом – лідером певної спільноти, що вимагає від особи співвіднесення себе з тією ціннісно-діяльнісною основою, яку уособлює цей лідер та, відповідно, його група (спільнота).

4. Наступний етап – розвиток різних форм спільної діяльності, коли люди працюють разом над досягненням спільної мети. Ця взаємодія сприяє формуванню довіри, покращенню комунікації, зміцненню зв'язків між людьми та створенню почуття спільноти. Що відбувається на цьому етапі: а) виникає або створюється взаємозалежність (люди починають розуміти, що для досягнення мети потрібні зусилля кожного. Це формує відчуття взаємозалежності, коли успіх залежить від внеску кожного учасника; б) формується спільний досвід (спільна діяльність створює унікальний досвід, який стає основою для соціальних зв'язків і дружби); в) покращується комунікація (у процесі співпраці люди розвивають навички комунікації, вчаться домовлятися та розв'язувати суперечки); г) посилюється почуття спільноти (коли люди бачать, що вони разом досягли певного результату, це зміцнює їхнє відчуття спільноти та гордості за виконану роботу); д) здійснюється навчання взаємної підтримки (у процесі спільної роботи люди вчаться підтримувати одне одного, допомагаючи долати труднощі. Це створює атмосферу солідарності).

5. На п'ятому етапі відбувається розвиток механізмів взаємодії. Це процес створення струк-

тур і правил, які регулюють комунікацію, співпрацю та вирішення проблем у спільноті. Механізми взаємодії – це набори правил, інструментів та організаційних структур, які: полегшують спілкування між членами спільноти; забезпечують рівність доступу до інформації та ресурсів; сприяють координації дій, розподілу обов'язків і вирішенню конфліктів; створюють простір для обговорення і прийняття рішень.

Такі механізми взаємодії формуються через спільне визначення потреб, розробку правил і процедур, формування відповідних організаційних структур (рад, комітетів і т. ін.), призначення відповідальних осіб, регулярну комунікацію і, звісно ж, моніторинг і вдосконалення цих механізмів (корекцію правил чи зміну структур). Розвиток механізмів взаємодії – це ключовий процес для забезпечення довготривалої соціальної згуртованості. Він створює прозорі й ефективні правила, які сприяють співпраці, зміцненню довіри та сталості зв'язків у спільноті. Завдяки механізмам взаємодії групи та спільноти стають більш організованими, стійкими до криз і здатними досягати своїх цілей.

6. Наступний етап пов'язаний з вирішенням конфліктів. Це не означає, що конфліктів немає чи не може бути на інших етапах. Радше навпаки. Ми виокремлюємо цей етап свідомо, оскільки навіть у найбільш згуртованих спільнотах (групах) можуть виникати суперечки через різницю в інтересах, поглядах чи культурних цінностях. У даному випадку, мова йде про ситуацію, коли спільнота досягає певного рівня згуртованості та природньо стикається з системними викликами, що породжують конфлікт, який зачіпає всю спільноту або значну її частину. Як саме спільнота вирішує конфлікти, визначає її здатність залишатися єдиною і функціональною. Якщо спільнота ігнорує, не вирішує або приховує конфлікти відбувається руйнація згуртованості. В той же час конфлікт створює можливості для розвитку – вирішення конфлікту через діалог і взаєморозуміння може зміцнити зв'язки між членами спільноти та покращити її функціонування. Загалом це ті конфлікти, вирішення яких покладається на інституціональних суб'єктів.

7. Сьомий етап пов'язаний із підтримкою відчуття спільноти. Це етап та процес, за допомогою якого групи або спільноти зберігають емоційний зв'язок, взаємну довіру та відчуття приналежності. Така підтримка потребує регулярної взаємодії, створення спільного досвіду та залучення членів спільноти до діяльності, яка підсилює їхню єдність.

Відчуття спільноти – це емоційний стан, коли люди усвідомлюють свою належність до певної групи чи спільноти, відчувають відповідальність за спільні інтереси й потреби, розуміють, що їхній внесок важливий для загального блага та відчувають гордість за свою групу або спільноту. Підтримка відчуття спільноти залежить від дій інституціональних суб'єктів та відбувається через регулярну комунікацію, участь у спільних заходах, збереження традицій та ритуалів, обмін досвідом та знаннями, визнання спільних досягнень, створення спільного простору тощо.

8. На наступному етапі відбувається закріплення спільної ідентичності, що стає основою для тривалого гуртування. Закріплення спільної ідентичності – це етап та процес, у якому група чи спільнота формує єдине уявлення про те, хто вони, які цінності сповідують і які цілі переслідують. Спільна ідентичність об'єднує учасників через усвідомлення належності до чогось більшого, ніж вони самі, і закладає основу для довготривалої соціальної згуртованості. Закріплення спільної ідентичності створює сильний емоційний і символічний зв'язок між членами групи, сприяє довірі, співпраці та стійкості до викликів. Спільнота, яка має сильну спільну ідентичність, здатна не лише підтримувати єдність, а й адаптуватися до змін і долати кризи. Інституційно таке закріплення відбувається через усвідомлення спільних рис (наприклад, заклик-гасло «ми всі зацікавлені у...»), формування символів, спільний досвід, розвиток спільних цінностей, включення нових учасників, розвиток та підтримку традицій тощо.

9. Дев'ятий етап пов'язаний з формуванням інституційної підтримки. Створюються організації, структури або механізми, які забезпечують довгострокову стабільність і сталість соціальної згуртованості. Інституційна підтримка робить взаємодію системною, прозорою та ефективною, дозволяючи групам і спільнотам координувати свої дії, вирішувати проблеми й досягати спільних цілей.

Інституційна підтримка включає в себе формалізовані структури (державні установи, комітети чи ради, благодійні та волонтерські організації, фонди, освітні та культурні установи тощо, які представляють інтереси спільноти й організовують її діяльність), набір принципів, правил і процедур, які забезпечують справедливість і прозорість, а також ресурси (людські, матеріальні чи фінансові), які допомагають спільноті функціонувати. Формування інституційної підтримки – це стратегічний підхід до побудови довготривалої

соціальної згуртованості. Інституції забезпечують системність, сталість і ефективність у вирішенні проблем і досягненні спільних цілей. Вони створюють основу для співпраці, залучення ресурсів і збереження єдності спільноти в умовах змін чи викликів.

10. Останній етап формування соціальної згуртованості пов'язаний зі стійкістю до викликів. Така стійкість може бути визначена як здатність спільноти ефективно мобілізувати ресурси, адаптуватися до кризових ситуацій і підтримувати свою єдність у складних обставинах. Справжня соціальна згуртованість проявляється тоді, коли спільнота не лише долає виклики, а й зміцнюється під їх впливом. Стійкість до викликів передбачає здатність швидко реагувати, єдність перед спільними загрозами, адаптивність спільноти (як готовність змінювати підходи й стратегії, щоб впоратися з новими викликами), збереження соціальних зв'язків тощо. Прикладами такої стійкості до викликів можуть бути «друге дихання» волонтерського руху, яке воно отримало з початком повномасштабної агресії РФ; або гуртування громадян під час масових відключень електроенергії, коли мешканці створювали власні «пункти незламності» задля того, аби пережити біду. Стійкість до викликів передбачає, що громада швидко мобілізується для взаємодопомоги.

Висновок. Наостанок означимо ще декілька моментів. Ми свідомі того, що деякі етапи повторюють певною мірою ті психологічні механізми соціальної згуртованості, про які ми писали вище. Це пов'язано з тим, що кожен етап фактично може бути розглянутий у цих двох площинках. В ідеалі формування тривалої соціальної згуртованості передбачає своєрідну «звірку» на кожному етапі – відбувається оцінка та перевірка надійності партнерів та оцінка результатів всіх попередніх етапів, що своєю чергою визначає міру включеності у процеси спільного творення. Адже гуртування – це і є по факту творення спільного майбутнього та спільне творення майбутнього. Очевидно, що міра включеності, проживання особою певного етапу може бути різною, що в кінці кінців визначає силу гуртування та здатність спільноти протистояти викликам. Виникає питання – чи може відбутися перехід на наступний етап до повного «оформлення» попереднього? Очевидно так. Як ми вже говорили, соціальна згуртованість – це динамічний процес, а не застигла в бурштині реальність. Кожен етап є пролонгованим у часі і спільнота чи окремий суб'єкт в межах свого самовизначення може звертатися та повертатися до попередніх етапів. Рух з будь-якого шару нашого листового пирога може відбуватися до його основи. Просочення феноменів та процесів зверху до низу буде визначити в кінці кінців і якість спільної основи.

Список літератури:

1. Андріяш В. І., Євтушенко Н. О. Політична коректність як механізм соціальної згуртованості в українському суспільстві. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Випуск 3. С. 19-25. URL: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.3.3>.
2. Гриненко А. М., Кирилюк В. В. Сучасні підходи щодо визначення понять соціальної згуртованості та соціального капіталу. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2017. № 1. С. 135-141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvtt_2017_1_13.
3. Дейнеко О. Моделі конструювання соціальної згуртованості: теоретичні рефлексії та емпіричні кейси. *Соціологічні студії*. 2021. № 1 (18). С. 33-40. URL: <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2021-01-33-40>.
4. Дейнеко О. О. Локальний громадський активізм як компонент соціальної згуртованості в об'єднаних громадах: особливості, прояви, агенти. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2020. № 26. С. 51-59. URL: <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i26.905>.
5. Дейнеко О. О. Дискурс-устрій соціальної згуртованості як категорії соціальної політики: досвід застосування критичного дискурс-аналізу. *Ukr. socium*. 2021. № 2 (77). С. 140-153. URL: <https://doi.org/10.15407/socium2021.02.140>.
6. Котелевець А. М., Мартинюк Я. В. Соціальна згуртованість молоді як ресурс розвитку громади: досвід європейських країн та України. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова*. 2022. Спецвипуск. Том 1. С. 174-179. URL: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.1.33>.
7. Сардак О. В. Управління персоналом. Науково-методичні рекомендації щодо вивчення дисципліни (для студентів денного та заочного відділення спеціальності 6.050201, 7.050201 “Менеджмент організацій”). Донецьк: ДонДУЕТ ім. М. І. Туган-Барановського, 2005. 141 с.
8. Тютюнникова С. В., Бервено О. В. Соціальна згуртованість суспільства як фактор підвищення якості життя в умовах четвертої промислової революції. *Економічна теорія та право*. 2019. № 4 (39). С. 46-64. URL: <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/46-64.pdf>.

9. Учасники проєктів Вікімедіа. Групова згуртованість – Вікіпедія. *Wikipedia*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Групова_згуртованість (дата звернення: 29.11.2024).

Dukhnevych V.M. PSYCHOLOGICAL MODEL OF FORMATION OF SOCIAL COHESION

The article proposes the author's vision of the category "social cohesion": this is a psychological state of kinship and correlation of oneself with another; which involves 1) identification with an idea (value, goal, ideology, etc.) or a subject (leader), 2) formation of readiness for action and 3) actions oriented towards the subject or object. It is argued that social cohesion is formed at different levels - individual and state, each of which has its own mechanisms. It has been shown that the mechanisms of formation of social cohesion at the individual level are focused on personal relationships, feelings and participation in public life. The mechanisms of social cohesion at the individual level are: trust in other people, identification with the community, awareness of the commonality of the goal or problem, mutual learning and enrichment, development and transformation of feelings and ideas about justice, discursive control. The state level provides for structural, economic and cultural mechanisms that contribute to the unity of society. Such mechanisms include: promoting social equality; developing and ensuring inclusive policies; forming a civic identity; supporting civil society; developing trust in institutions; ensuring physical and psychological safety; implementing state policies; introducing and implementing educational and cultural initiatives, joint national projects, and supporting the media. A model of social cohesion formation is proposed, which includes ten stages: 1) defining a common basis, 2) building trust, 3) identifying with the community, 4) developing joint activities, 5) developing mechanisms for interaction, 6) resolving conflicts, 7) supporting a sense of community, 8) consolidating a common identity, 9) building institutional support, 10) resilience to challenges. The idea of the key role of trust (personal and institutional) in the formation and development of social cohesion is advocated.

Key words: cohesion, formation of social cohesion, mechanisms of social cohesion, identification, community.